

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TWEEMAANDELIJKS ALGEMEEN TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE

ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

van de dienst voor volkskundige enquêtes in Vlaanderen

en van het internationaal studiekomitee voor ommegangsreuzen

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, B 9620 Zottegem

Redaktieleden : Maurits Broeckhove, Lic. Marcel Daem,

Dr. René Haeseryn, A. Gaston Homblé.

Ruil en Recensiedienst : Dr. R. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 63, B 9000 Gent.

Alle stortingen op postrek. nr. 000-0096946-43, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent

Prijs : 75 F

INHOUD

- A.G. HOMBLE. De volksdevotie tot Sint-Benedictus 163
 A. BAILLIEUL, A. MARCHAND, G. VAN DOORNE. Het molenaarshuis DE LELIE
 en Rosmolens te Gent sinds 1383 183

BONDSNIEUWS

- R. VAN DER LINDEN, M. BROECKHOVE. Buitengewone algemene vergadering
 op 16-9-1981. Verhoging lidbijdrage. Waarde van Blad en Bond, 4 uitnodigingen,
 2 uit buitenland 195

IN MEMORIAM

- M. DAEM. In Memoriam Dr. Jaak Wouters 162

BOEKBESPREKING

- Charles de Clercq - Een mijnwerker getuigt, donker leven in Zuid-Oost-
 Vlaanderen en Henegouwen. M. Daem 199
 Charles de Clercq - Twee vrolijke koewachters in het Bakelse 200

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met de steun van het Ministerie van
 Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur, het Provinciebestuur van
 Oost-Vlaanderen, het Stadsbestuur van Gent en de v.z.w. Noordstarfonds

IN MEMORIAM Dr. JAAK WOUTERS

Een verdienstelijk Oostvlaams volkskundige is heengegaan. Dr. Jaak Wouters, dierenarts, werd geboren te Steenhuffel op 30 mei 1896; hij overleed te Wetteren op 25 februari 1981.

Als Oostvlaams tijdschrift kunnen we niet nalaten deze verdienstelijke persoon te belichten als volkskundige. Geboren Brabander was hij tijdens zijn studententijd aan de Katholieke Universiteit van Leuven nauw bevriend met Jan en Paul Lindemans, Stan Leurs, Frans Olbrechts, P. De Vis, M. Sacré en tal van andere vrienden en kennissen die nauw verbonden waren aan het tijdschrift „Eigen schoon en De Brabander”. Zijn eerste pennevruchten over volksdiergeneeskunde publiceerde hij in het tijdschrift.

Omstreeks 1932 belandde Dr. J. Wouters als dierenarts te Wetteren. In 1933 publiceerde hij zijn eerste artikel in het lokaal nieuwsblad „De Schelde” onder de titel „Wat is folklore?” (Nr. 30, 23 juli 1933). Vanaf die datum maakte hij kennis met de Bond van Oostvlaamse volkskundigen, en behoorde hij tot de vriendenkring van Prof. Dr. De Keyser, Jos. Vermeulen, Ferdinand Van Es, Clement Tréfois. Hij was een trouw deelnemer aan de Jaarlijkse Vergaderingen en congressen van de Bond. In februari 1939 werd onder zijn impuls de eerste steen gelegd voor de studie van de heem- en volkskunde te Wetteren in een afdeling van het Davidsfonds, waarvan hij tevens voorzitter was. In mei 1940 werd door de Studiekring voor Heemkunde in de schoot van het Davidsfonds, het boek uitgegeven „Jan Broeckaert, zijn leven en zijn werk” (mei 1940, 96 blz.), waaraan Dr. Wouters zijn medewerking verleende.

Het boek was aanleiding om de naam van de historicus Jan Broeckaert te koppelen aan de ontvoogde Kring, die op eigen poten ging staan onder de benaming „Heem- en geschiedkundige Kring Jan Broeckaert”.

Tijdens de oorlogsjaren was de activiteit van de Kring heel miniem en praktisch tot niets herleid. In 1952 komt de heropbloei onder de leiding van Dr. J. Wouters, met het gevolg dat in 1954 de eerste jaargang verschijnt van de Kring „Mededelingen van de heem- en geschiedkundige Kring Jan Broeckaert” onder de vorm van gestencileerde bladen.

De belangstelling van Dr. J. Wouters ging uit naar allerlei onderwerpen, o.a. molens, volksdevoties, volksgebruiken, schuttersgilden, rederijerskamers, dialect, enz. Behalve onder zijn eigen naam of initialen J.W., schreef hij nog talrijke artikels onder het pseudoniem Mars E. Lare. Voor een schematisch overzicht van het ontstaan en evolutie van het tijdschrift en de artikels van Dr. J. Wouters en Mars E. Lare verwijzen we naar Nederlandse Volkskundige Bibliografie, XVI, Oostvlaamse tijdschriften (1823—1960) door Lic. N. Poblome (Antwerpen, 1973, blz LVII, 344 en 347).

In 1976 nam Dr. J. Wouters afscheid van de leiding in de Kring en van zijn hoofdredacteurschap „Tijdschrift voor heemkunde en geschiedenis, Wetteren”. Bijna veertig jaar is hij actief geweest door zich te wijden aan de studie van de volkskunde in al haar diverse aspecten. In de echte betekenis van het woord was hij een zanter, een zoeker, de persoon die in de levende mens de bron zag voor de studie van het levend volksleven.

De sporen van het verdienstelijk werk van Dr. J. Wouters zullen te Wetteren bewaard blijven. Het Heemkundig Museum te Wetteren schonk de naam van deze Oostvlaamse volkskundige aan een tentoonstellingszaal in het museum. Zijn gedachtenis verdient in ere te worden gehouden.

M. Daem

De volksdevotie tot Sint-Benedictus

Naar aanleiding van de tentoonstelling Sint-Benedictus en zijn monniken in de Nederlanden van oktober 1980 tot januari 1981 te Gent kwamen wij vast te stellen dat de volksdevotie weinig aan bod kwam. Wij namen het besluit met een bescheiden bijdrage de volkskundigen daarmee te ontmoeten te komen. Bij nader onderzoek mochten wij in de volkskundige bibliografiën daarover weinig of niets aantreffen. Een enquête-onderzoek bezorgde ons heel wat nuttige gegevens.

Wij moeten eerst stellen, dat het levensverhaal van Sint-Benedictus door paus Gregorius de Grote en de patrocinia of de patroonschappen waarmee men de heilige in de middeleeuwen en wellicht nog meer in de post-middeleeuwse periode heeft bedeed, belangrijk zijn voor het ontstaan van een volksdevotie. Deze gaan in hoofdzaak terug op de wonderen door Sint-Benedictus verricht of op gebeurtenissen uit zijn leven. In het bijzonder dienen te worden vermeld: patroon voor de goede dood en helper in het stervensuur en het daaraan verbonden gebruik van de Benedictusklokje om de boze geest weg te houden van de stervende; verder hebben we de wondere tussenkomst tegen vergiftiging en ziekten zoals ontsteking, koorts, huidkwalen, stuipen en tenslotte de macht die de heilige bezat tegen de duivel, tegen toverij en bezetenheid.

Het was en is vooral de landelijke bevolking die haar toevlucht zocht in de benedictijnerabdijen om er de krachtige Benedictuszegen te ontvangen of er zich de kruismedaille te laten opleggen. In Vlaanderen gold de Benedictuszegen als een krachtig voorbehoedsmiddel tegen de kwade hand die de stallen en het vee bedreigden. Benedictusmedailles werden gedragen als amuletten en kenden van de laatmiddeleeuwen tot in de moderne tijd grote bijval. Uit onze enquête bleek dat de volkse verering van Sint-Benedictus nog levendig is. Het waren niet alleen de abdijen waar men voor de Benedictuszegen terecht kon, maar ook in kerken aan de heilige toegewijd. In dit opzicht verwijzen wij naar een weinig gekend boekje van Guido Gezelle. In de taal Gezelle eigen, schreef hij een devotieboekje tot de heilige Benedictus met daarin als inleiding een stukje geschiedenis over het monnikenwezen en de kerstening van Vlaanderen. Einde juni 1874 schreef Gezelle aan Duclos: *Ik heb een pelgrimsboekske gemaakt waarvan ik u de laatste preuve zal zenden om de approbatie....* Op 2 juli 1874 vraagt Duclos: *Ik zou uitermate geerne hebben dat gij op de omslag van uw Pelgrimsboekske doet drukken: Bibliotheke Rond de Heerd Nr. 21.* Daar gaat Gezelle op in. Bij brief van 6 juli 1874 schrijft

Gezelle aan Duclos : *zende u preuve Pelgrimsboekske... zoudt gij niet kunnen seffens de impriture krijgen ?(1).*

Het boekje dat wij in de bibliotheek van het Provinciaal Administratief Centrum te Brugge konden inkijken, meet 15 bij 10 cm en telt zes en vijftig bladzijden. De ietwat lange titel luidt: „**Het Pelgrimsboekske van Sint Louis bij Deerlijk, dat is het leven van Sint-Benedictus, patriarch van de Benedictinen, met gebeden en andere oefeningen van devotie benevens eenige aantekeningen over Sint Louis en de Eerweerde Heeren Proosten en Pastoors aldaar.**” Als drukker: „**Felix Vanderghinste, Doornijkstraat, 29 te Kortrijk 1874**”.

Dat dit boekje vele Gezellekenners wellicht is ontgaan, is te wijten aan de bescheidenheid van de auteur die zijn naam op de titelbladzijde niet liet afdrukken. Hoewel de schrijfstijl de pen van Gezelle verraadt, brengt het imprimatuur van Vicaris Generaal A. Wemaer, gegeven op 9 juli 1874 de oplossing: „*Wij keuren zeer geerne goed: Het Pelgrimsboekske van Sint-Louis bij Deerlijk. Wij wenschen dat dit werkske, door den eerweerden Heer G. Gezelle, onderpastoor, te Kortrijk opgesteld de godvruchtigheid tot Sint-Benedictus in geheel het bisdom van Brugge verspreide.*

Gezelle verhaalt op blz. 15 hoe de abt van het Benedictijnersklooster op de Loire in Frankrijk de monnik Eerwolf naar Monte Cassino stuurde om de beenderen van Sint-Benedictus naar Frankrijk over te brengen en hoe er bij deze translatie vele wonderen geschieden; de translatie was op 11 juli 1302, feest dat de konfrerie van Sint-Lodewijk bij Deerlijk jaarlijks viert. Deze translatie naar St. Benoit-sur-Loire is door de moderne geschiedvorsing achterhaald door de vondsten bij de heropbouw van Monte Cassino na wereldoorlog II en de ontdekking van het graf van de heilige Benedictus (2).

Op blz. 20 worden wij door Gezelle ingelicht over de oprichting in 1802 te Keulen van een broederschap tot de heilige Benedictus en over het feit dat door de paters Discalsen te Brugge duizende benedictus-medailles, litanien en devotieboekjes in de 19^e eeuw werden verspreid. Ook deelt hij mede dat te Kortrijk op het Fort bij de Zusters van Liefde Sint-Benedictus als tweede patroonheilige werd vereerd.

Het is opvallend dat omtrent 1869 en 1870 Dom Paulus Luyckx als monnik van de abdij van Affligem gekend was als een grote verspreider van de verering tot Sint-Benedictus. Op 10 juli 1879 schreef abt Heigl van Affligem aan de abt-generaal, dat Pater Paulus Luyckx de geschikte man was om naar Steenbrugge gestuurd te worden om zijn faam van heiligheid

(1) Mts van COPPENOLLE. *De «Bibliotheke van Rond den Heerd»*. Mededeelingen van het Verbond voor Heeinkunde, Knokke-Zoute alzee & Hallaar bij Heist o/d Berg, 2 (1946), 41-44.

(2) *Catalogus : Tentoonstelling Benedictus en zijn Monniken in de Nederlanden, 480-1980*, Gent, 1980, I, 72.

en in het vooruitzicht dat hij de eredienst van Sint-Benedictus zou verspreiden. Op 2 maart 1880 verkreeg de abdij van Steenbrugge een reliek uit het gebeente van Sint-Benedictus en van dan af was de volkstoeloop naar de abdijkerk een begankenis. Op de feestdagen van de heilige, 21 maart [naamfeest] en 11 juli [translatie] zijn de bedevaarders talrijk en komen meestal uit de streek van Ardoorie, Tielt, Meulebeke, Pittem, Koolskamp en ook uit de kuststreek (3).

Omtrent deze jaartelling bekam de parochie Sint-Lodewijk bij Deerlijk door toedoen van een niet nader vernoemde weldoener een reliek van de heilige Benedictus. Op verzoek van pastoor A.F. Van Baeten heeft Mgr. Faict op 6 december 1873 toestemming gegeven een konfrerie tot Sint-Benedictus op te richten. De konfreriebroeders en -zusters dienden in een register te worden ingeschreven en de regels van dit genootschap dienden aan de bisschoppelijke goedkeuring te worden onderworpen (4).

De installatieplechtigheid gebeurde op 12 juli 1874 na de verspers (5).

De volkdevotie tot Benedictus onder impuls van de abdij van Steenbrugge en de pastoor van Sint-Lodewijk krijgt meteen in de provincie West-Vlaanderen een grote uitbreiding.

Reeds voordien bestond te Brugge een volksdevotie tot de heilige Benedictus bij het vleeshouwersambacht. Gezelle verwijst naar een aanhaling in een oud boekje van 1788 (6). Hier volgt de tekst: **De geslagten van onzen Ambagte, hebben om die reden den H. Benedictus voor hunnen tweede patroon verkozen, en synen Feestdag in lange jaeren naer dien zeer solemneel by hun geviert geweest.** (7)

Deze tekst verwijst naar de translatie op 11 juli 1302, dag van de gulden sporenslag te Kortrijk.

De gunsten voor de konfrerieleden in Gezelles devotieboekje vernoemd, kunnen wij als volgt samenvatten: inwendige- en uitwendige zuiverheid; bijstand in de bekoringen; zegen over akkerland, goederen en dieren; vrijwaring of genezing van ziekten; zegen over familie en kinderen; een zalige dood en bijstand in het stervensuur. Om dit te bekomen waren de konfreriebroeders en pelgrims gehouden bepaalde voorschriften te voldoen: 1 het dragen van de medaille van Sint-Benedictus; 2 dagelijks bidden van het onze vader en het weesgegroet met aanroeping tot de heilige; 3 schenken van een jaarlijkse gift van vijftien centiemen. Naast deze

(3) A.T. VAN BIERVLIET, o.s.l.: *Steenbrugge. Geschiedenis van de abdij en van de parochie*, Steenbrugge 1980, 234.

(4) Guido GEZELLE, *Devotieboekje tot St. Benedictus te St. Lodewijk*. Kortrijk 1874, 24.

(5) GEZELLE: op cit., 43.

(6) GEZELLE: op. cit., 16.

(7) *Kloecke daeden bewezen in den Nieuwjaers Wensch, door de edelmoedigheyt der geslagten vanden Vleeschen-Ambachten der Stad Brugge in den glorieuzen veldslag tegen Phillipus den IVen Koning van Frankrijk*. Brugge, by Joseph van Praet, 1788, 8-9.

voorschriften wordt verzocht een voorbeeldig leven te leiden, de sacramenten te ontvangen, matig te zijn met spijs en drank en niet te vloeken (8). Het boekje sluit met een litanie tot de heilige Benedictus, gebeden om een goede dood en voor de overledenen. Wij treffen er ook een gebed aan van de Sint-Benedictuskonfrerie te Keulen en waar men leest „goedgekeurd door Paulus de gevangen (sic) Aartsbisschop van Keulen op 30 augustus 1869.”

De Medaille

De Benedictusmedaille die Gezelle *kruispennning* noemde, omdat er op de keerzijde een kruis is afgebeeld met lettertekens, heeft in de volksvotie een belangrijke rol gespeeld om het geloof in de kracht die zij voor de drager of draagster uitstraalde. Over het ritueel van de wijding van de medaille en de uitleg van de lettertekens, verwijst Gezelle naar een werkje van Dom Prosper Guéranger dat in het Nederlands werd uitgegeven onder de titel: *verhandeling over den oorsrong, beteekenis en voorregten der medailie of kruis van de H. Benedictus, door Eerw. Pater Dom Prosper Guéranger, Abt van Solesmes, Uit het Fransch vertaald met toelating van den schryver — Brugge, drukkerij van L.B. Herreboudt, St. Jacobsstraat. 1865 (9).*

Uit de *Vita* van Gregorius de Grote blijkt dat Benedictus een bijzonder groot onderscheidingsvermogen bezat om de aanwezigheid van de duivel op te merken. Hij overwon hem door gebed en het kruisteken. (Dial. II. hfdst. 2) (10). Dit gaf aanleiding tot het ontstaan van het duivelexorcisme waarbij het kruis dienst deed. Het is dit kruis met de letters van de bezweringsformule dat wij op de medaille aantreffen en waarvan Gezelle de verklaring geeft (11).

voorzijde

achterzijde

Kruismedaille
(Eigen verzameling)

Het Museum voor Volkskunde te Gent bezit dergelijke medailles (12) alsook een bezweringsbidsnoer(13) bestaande uit zes reeksen van tien

(8) GEZELLE : op. cit., 44-54.

(9) GEZELLE : op. cit. 26.

(10) A. DE VOGUE : *Grégoire le Grand, Dialogues (Sources Chrétiennes)*, Paris, 1978.

(11) GEZELLE : op. cit. 26.

(12) Museum Volksk., Gent : nrs P 949, P 1263, P 1363.

(13) Museum Volksk., Gent : nrs VG. 74-3244.

ivoren bolletjes, aan het verlengstuk van de kraal een ivoren kruisje met aan de kruisvoet een veelhoekige bezweringsmedaille. Op de kruiszijde van de medaille zijn de letters als volgt te verklaren: op de kruisarmen C.S.S.M.L. *Crux Sancta Sit Mihi Lux* het heilig kruis weze mij tot licht, en, N.D.S.M.D. *Non Draco Sit Mihi Dux* niet de duivel weze mij tot leider; tussen de kruisarmen : C.S.P.B. *Crux Sancti Patris Benedicti* Kruis van de heilige vader Benedictus; in de omranding de letters van het exorcisme : V.R.S. N.S.M.V. - S.M.Q.L.I.V.B. *Vade Retro Satana Numquam Suade Mihi Vama - Sunt Mala Quae Libas, Ipse Venena Bibas* wijk achteruit satan, blaas me nooit ijdelheden in, jij lust het kwade, drink zelf je venijn. (14)

Het is dan niet verwonderlijk dat het volksgeloof een sterke devotie ontwikkelde tot Sint-Benedictus en het dragen van deze medaille. De Romeinse patriciërs vertrouwden hem hun zonen toe om bescherming. Ook krijgslieden, kopersgieters, slaggers en boeren zochten bescherming door het aanroepen van deze heilige ordestichter.

In Vlaanderen heeft de Benedictusdevotie vooral haar verspreiding gekend onder de invloed van de Benedictijnerabdijen van Affligem, Dendermonde en Steenbrugge. Bevorderlijk voor deze devotionele kultus waren de publikaties, schriften, vouwblaadjes met gebeden en de bidprentjes die van deze kloostercentra uitgingen, zo o.a. *De Volksbode* of *Benedictus Stemme* waarvan Dom Clomen van de abdij van Dendermonde de redakteur was. Deze uitgave verscheen van 1890 tot 1918 en vanaf 1928 zette de abdij van Steenbrugge de traditie verder met de uitgave van de *Sint-Benedictusbode*, terwijl de reeks *In Viam Pacis* wel vernoemd moet worden; in deze reeks vinden wij een verduidelijkend nummer over de kruismedaille (15). *Kontakt*, het driemaandelijks tijdschrift van de abdij van Dendermonde, is aan zijn zevende jaargang toe en brengt niet alleen inzicht over het monastieke leven van een postkonciliaire tijd, maar ook volksdevotie naar moderne stijl.

Wij zouden de geschiedenis te kort doen, indien wij niet het waardevolle tijdschrift *Affligemsia* vernoemden om zijn goed gedocumenteerde geschiedkundige bijdragen en zijn invloed op een volksdevotie tot de heilige Benedictus.

Een drukwerkje de voordelen verbonden aan het broederschap van de heilige Benedictus, gedrukt te Brussel bij Martinus van Bossuyt — Stadsdrukker in 1682, deelt ons mede dat de abdij van Affligem een bloeiende

(14) Museum Volksk., Gent : op. cit., voetnoot 12.

(15) H. DU BOIS : *De Sint-Benedictus Medaille*. deel I in de reeks *In Viam Pacis*, Steenbrugge, 1933, 35 blz.

konfrerie van mannen en vrouwen bezat die de heilige Benedictus ver-eerden (16).

De volkdevotie tot Sint-Benedictus is nog levendig. Ons onderzoek bracht dit duidelijk aan het licht. Naar een getuigenis van Dom Marcel de Schutter, komen er dagelijks mensen om de zegen te vragen in de abdij van Affligem tegen ziekten, zorgen met de voeding van hun kinderen en huwelijksproblemen; sporadisch wordt er nog eens gevraagd om beleden te worden. De mensen krijgen een vouwblaadje, met noveengebieden tot de heilige Benedictus. Medailles, skapulieren en bidsnoeren schaffen deze bedevaarders zich aan. In de hoeven van de heer Delange te Amougies, gelegen op een hondertal meter van het Kluisbos, hingen de bewoners de kruismedaille van de heilige Benedictus boven de deuren van de vertrekken tot bescherming van allerlei onheil.

Uit de abdij van Steenbrugge vernemen wij bij monde van Dom A.T. van Biervliet het relaas over gelijkaardige motieven waarvoor men aldaar te zegen komt, doch ook voor de veestapel en belezingsverzoeken. Het gebeurt ook wel eens dat een pater wordt afgehaald om huizen en stallingen te zegenen, wordt dit verzoek ook gericht om bedligerige zieken te zegenen, wordt dit verzoek ook gericht om deze handeling te verrichten voor schepen en auto's.

De abdij van Dendermonde wordt eveneens om voornoemde motieven druk bezocht. De jaarlijkse begankenis naar deze abdij kent zelfs bedevaarders uit Duitsland die meteen in de abdijskerk het graf van pater Paulus Luyckx bezoeken om de roep van heiligheid die deze monnik onder het volk heeft verworven (16a).

In verband met de kruismedaille van de heilige Benedictus, dient te worden aangehaald dat deze medaille alleen kracht heeft, indien deze is gewijd. Aanleiding tot het groot vertrouwen vanwege het volk in dit devotioneel voorwerp is dat er biezondere volmacht nodig is om de medaille te mogen wijden [Breve van 12— 4— 02]. Deze volmacht kon alleen geschonken worden door de primate-abten van de verschillende Benedictijnerkongregaties. Wie zich in de studie van deze medaille wil verdiepen, kunnen wij het werk van A.J. Corbierre: *Numismatique Bénédictine*, Rome, 1904 aanbevelen.

Toevlucht om solaa.

De volgelingen van de heilige Benedictus hebben op het volksleven een variërende invloed uitgeoefend. De volkmens stelde een groot vertrouwen in deze heilige; vandaar dat hij in alle moeilijke omstandigheden bij de

(16) *Affligensia*, afl. 4 maart 1947, Abdij Affligem-Hekelgem, 100.

(16a) Zie R. VAN DER LINDEN : *Ex-voto's op een graf te Dendermonde*. OVZ, 40e jg (1965). 230-233.

heilige Benedictus zijn toevlucht zocht. Die was waarlijk de noodheilige voor alle tijden, de schut tegen het kwaad, vooral als de stallen vol vee door ziekten werden geteisterd, waarin het volk een betovering of beheksing zag.

Wanneer wij de *Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams België* (17) naslaan, dan bemerken wij dat de heilige Benedictus als beschermheilige wordt aangeroepen en een begankenis bestaat tegen hoofdpijn te Berendrecht, Halle, Hoevenen, Lillo, Sint-Mariaburg en Zandvliet (18). Als beschermheilige voor het rundvee komen er vijfendertig aanduidingen voor (19). Ten Zuid-Westen van Brussel wordt Benedictus aangeroepen voor de paarden met elf aanduidingen (20) en voor het varken met drie aanduidingen in Oost- en West-Vlaanderen en te Overijsel (21).

Te Elingen (Brabant) heeft op Paasmaandag een bedevaart naar de heilige Benedictus plaats, waaraan ruiters uit de omliggende dorpen deelnemen. De kapel wordt er van in de vroege ochtend bezocht (22). De bezweringsmedailles die op de begankenis te Brecht worden uitgereikt spijkert men aan de binnenzijde van de staldeur (23).

Tegen schrik en om kinderzegen gaan pelgrims bij de heilige Benedictus in de Priorij van Hunnegem te Geraardsbergen, waar ze zich ook bezweringsmedailles kunnen aanschaffen. Mevrouw de Piores A. Torrekens meldt ons ook dat zegeningen met de relieken van de heilige na de missen druk worden gevraagd.

Tegen de stuipen (seskes) bezoekt men de abdij van Affligem om de bijstand van de heilige Benedictus af te smeken (24). De paters van deze abdij worden ook opgezocht om te onttoveren, te overlezen en het Benedictuscapulier op te leggen. In het Zuiden van West-Vlaanderen en in Frans-Vlaanderen gaat men eveneens voor onttovering naar de abdijen van Westvleteren en de Catsberg waar men zich medailles en devotieprentjes kan aanschaffen (25). In het sagenonderzoek wordt er vaak gewag gemaakt van de paters en abdijen die men bezoekt om hulp in te roepen tegen toverij en onheil op het erf. Bijgeloof en godsdienstzin, niet altijd uit elkaar gehouden, liggen aan de basis van dergelijke praktijken. Bij Lieven Cumps leest men dat kinderen naar Steenbrugge worden gebracht om er belezen te worden (26)

(17) M. DE MEYER en P.J. MEERTENS : *Volkskunde-Atlas voor Nederland en Vlaams-België. Commentaar II*, Antwerpen-Utrecht, 1965, 39.

(18-21) Idem : *Commentaar III*, Antwerpen-Utrecht, 1968, 57,58,70,89,90,96,98,101,102.

(22) M. TROCH en P. SCHROEDER : *Les Processions et Les Pélerinages*, Arlon, s.d., 122.

(23) M. GOOSENS : *Volkbedevaarten voor ziekten van mens en vee in het arrondissement Antwerpen*. Antwerpen 1947, 69.

(24) Zegspersonen : Mw. V. Haegeman uit Hemelveerdegem en Mw. B. De Smet uit Hekelgem.

(25) Anne-Marie VIAENE-DEVYNCK : *Resultaten van het Sagenonderzoek in het Nederlands Taalgebied*, *Volkskunde*, 1972, jg. 73, nr. 4,324.

(26) Lieven CUMPS : *Sagenonderzoek ten zuiden van Brugge*, *Volkskunde*, 1972, jg. 73, nr. 2, 111.

J. M. J. B.

Gemeente Elinghen.
tramstatiën St-Quintens-Lennick & Leerbeek.

—:—

Maandag 2^e Paaschdag, 1 April 1918

Plechtige Ommegang-Processie

ter eere van den H. Vader Benedictus

*trooster in allen nood; maar bijzondere patroon tegen de meest
 gevaarlijke ziekten van menschen en dieren, en altijd met
 vrucht aanroepen tegen 't mond en klauwzeer van het hoornvee.*

Om 2 1/2 ure namiddag, vorming van den stoet op de plaats
 in de volgende orde:

1. Het Kruis met de koorknappen; 2 De ruiters; 3. Vaandel
 van den H. Benedictus; 4. De H. Familie en andere genoot-
 schappen; 5. Het beeld van den H. Benedictus; 6. Fanfaren-
 maatschappij; 7. De relikwie van den H. Benedictus; 8. Gees-
 telijken; 9. Bedevaarders.

Na de terugkomst der processie. GROOT SERMOON door
 een Z. E. Pater der Abdij van Affligem.

Daarna zal de P a u s e l i j k e Z e g e n gegeven worden
 door den Z. H. Pastoor, in naam van zijne Heiligheid aan de
 bedevaarders. PLECHTIG LOF.

Vereering der relikwiën van den H. Benedictus.

N. B. — Gij zijt vriendelijk verzocht deze plechtigheid met
 uwe tegenwoordigheid op te luisteren,

Zooveel mogelijk te paard.

P. J. Heremans, pastoor, Elinghen.

Lennick, drukkerij, J. Vercruysse.

(Eigen verzameling)

Belangstelling voor een nog levende volksdevotie tot Sint-Benedictus
 mag blijken uit wat de pastoor emeritus van Lozen ons kwam mee te delen;
*In Lozen is er een begankenis op 21 maart tot Sint-Benedictus. Die heilige
 wordt op de parochie speciaal vereerd als beschermheilige tegen ziekten
 onder de dieren, hetgeen tijdens de noveen aanleiding geeft tot een massale*

Novene ter ere van de H. Benedictus

Men nadere eens gedurende de novene tot de HH. Sacramenten, en bidde dagelijks 9 maal Onze Vader, Wees Gegroet en Glorie zij de Vader, er bijvoegende :

v) Bid voor ons, H. Vader Benedictus.

R) Opdat wij de beloften van Christus waardig worden.

GEBED

O machtige beschermer van alle noodlijdenden, H. Benedictus, zie mij hier, zuchtend onder de zware last van het lijden, voor u neergeknield, vol betrouwen op uw machtige voorspraak. Al heb ik door mijn zonden en ondankbaarheden God meermaals beledigd, spreek gij voor mij ten beste, kom mij genadig te hulp in deze nood... (**men kan hier bijvoegen wat men begeert**), keer van mij Gods gramschap, H. Vader Benedictus, bekom mij verlossing uit dit lijden, of ten minste de moed en de nodige sterkte om het naar Gods wil te onderstaan ten bate van mijn eeuwige zaligheid. Door Christus onze Heer. Amen.

21 Maart

FEESTDAG VAN DE HEILIGE VADER BENEICTUS

Om 9,30 u. Pontificale H. Mis. Om 12 u. Pont. Vespers. Om 3 u. plechtig Lof. — Op deze dag kan men in onze kerk de aflat van Portiuncula verdienen.

11 Juli

PLECHTIGHEID VAN DE HEILIGE BENEICTUS

Om 9,30 u. plechtige H. Mis. Om 3 u. plecht. Vesp. Het Benedictusfeest van 21 Maart wordt bijna overal gevierd ; dat van 11 Juli enkel nog in Benedictijnerkerken. Doch in de middeleeuwen werd het door alle Vlamingen gevierd, zoals blijkt uit het relaas van de Slag van de Gulden Sporen :

“ 't Was op Sint-Benedictus-dagh,

“ die XI daegen binnen Hoymaent lagh. „

TRAMS : BRUSSEL (NOORD), ASSCHE, AFFLIGEM, AALST.
(AL) AALST, AFFLIGEM, ASSCHE, BRUSSEL (NOORD).

IMPRIMATUR : Mechl. 13-8-1932, J. Tessens, Vic. Gen.

GEDENKENIS UIT AFFLIGEM

(Eigen verzameling)

toeloop, hoofdzakelijk veehouders en landbouwers. Na de missen onder de noveen wordt er telkens gezegend met de relieken van de heilige Benedictus en heeft de bevolking gelegenheid zich medailles (van allerlei formaat en prijzen) aan te schaffen (27).

(27) J. PROESMANS : brief van 24.11.1980.

Dat er te Morsel bij Antwerpen een bloeiende volkdevotie tot de heilige Benedictus heeft bestaan kunnen wij afleiden uit vouwblaadjes die Jozef Dauwe uit Lebbeke ons ter hand stelde en waarop voorkomen : gebeden, aflaten en data van de feestdagen; het imprimatuur draagt het handteken van J.B. Van Hemel, vicaris generaal van het bisdom Mechelen en gedateerd 6 mei 1866. De aanhef van de titelbladzijde luidt als volgt: *litanie van den H. Benedictus Patroon van Morsel (Oude God), alwaar zijne H. Reliquie geëerd en hij aanroepen wordt als beschermer tegen alle kwalen van de menschen en bijzonderlik van het vee*. Dat Morsel nog in 1935 een begankenis kende blijkt uit bedevaantje afkomstig uit de verzameling van Renaat van der Linden uit Zottegem waar wij ook een devotieprent uit Morsel mochten aantreffen, zie p.180 en p.181.

Ikonografie

Met vijftien eeuwen geschiedenis is de Benedictusikonografie zo ontzettend veel omvattend dat wij ons beperken tot de devotionele bidprentjes, bedevaartvaantjes en vouwblaadjes met afbeeldingen. Een gedachtenistekstblaadje voor de Novene ter ere van de H. Benedictus in de abdij van Affligem daterend van 1932 heeft als volkskundige zeldzaamheid onderaan de tekst de melding van de tram die het de bedevaartgangers gemakkelijk kan maken om Affligem te bereiken bij middel van de buurttram tussen Brussel-Noord en Aalst, zie p. 171.

Uit de enorme produktie hebben wij een beperkte keuze gemaakt. Vooraf dient echter een beknopt ikonografische beschouwing gemaakt. Wat de Benedictusikonografie betreft zijn wij in de eerste plaats aangewezen op de verluchte handschriften, de gedrukte boekprenten, anderzijds op monumentale voorstellingen, frescoschilderingen, portaalsculpturen, beeldhouwwerken, brandglaskunst, enz. Al deze kunstuitingen hebben hun invloed laten gelden op devotionele gebruiksvoorwerpen. Losstaande beelden van de heilige komen niet zo veelvuldig voor in de middeleeuwen, het aantal neemt pas toe in de 16e eeuw en vooral in de Barok. Benedictusvoorstellingen worden ook aangetroffen op gewijde vaten en liturgische gewaden.

Er is een verscheidenheid in de uitbeeldingen daar zij stoelen op taferelen uit het leven van de heilige en de wonderen door hem verricht. De meest voorkomende attributen die men op de uitbeeldingen aantreft zijn: het boek (de regel); de roede (typisch Italiaans voor de 14e en 15e eeuw); het gebroken drinkglas of beker (verwijst naar de eerste vergiftigingspoging); de zeef (herinnert aan het eerste mirakel); tenslotte de raaf met het giftige brood (tweede vergiftigingspoging). Deze attributen vinden wij heden nog terug op de volkdevotieprentjes. Wij verwijzen hier ook naar een Engels getijden-

Neo-gotisch prentje van de firma Desclée, Lefebvre en Cie te Doornik.

Op de achterzijde in het Frans een novenegebed tot de H. Benedictus. Onderaan «Souvenir D'Afflighem. (Lez Alost)» (Eigen verzameling)

boekje met een sierlijke neogotische band om zijn illustraties en twee uitbeeldingen uit het leven van de heilige Benedictus (28).

Op het einde van de 16e eeuw ontstaan gegraveerde reeksen over het leven van de heilige Benedictus. In 1579 werden door Bernadini Passeri en Aliprando Capriolo een reeks van vijftig meesterlijke prenten uitgevoerd om het tweede boek van de Dialogen van Gregorius de Grote, de biografie van Benedictus te illustreren. In 1658 wordt een reeks van tweeëndertig prenten te Metz uitgegeven door de Franse graveur Sebastien Le Clercq, de bladen

(28) LECANU, Abbé : *Pictural Half Hours with Saints*, Londen, 1865. (Verz. Kon. Bond der Oostvl. Volksk., Gent).

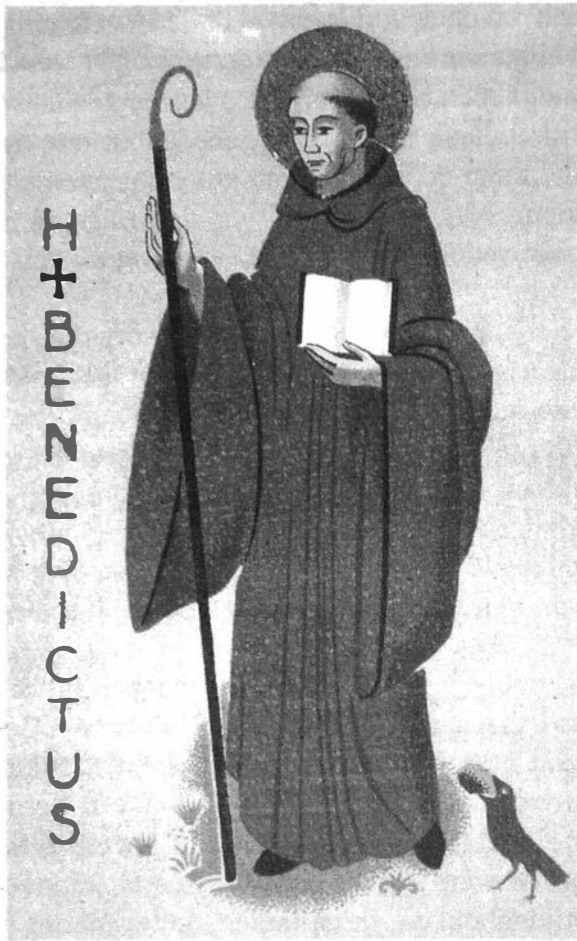
vertonen barokke omlijstingen waarin allegorische en emblematische motieven verweven zijn die betrekking hebben op Benedictus en zijn regel. Een reeks prentjes werd in 1768-69 te Augsburg verwezenlijkt door de gebroeders Jos. en Joh. Klauber, deze zijn thans nog het kostbaar mikpunt van de verzamelaars. Deze reeks telt achttien onderwerpen en de in beeld gebrachte temas zijn kenmerkend voor de benedictijnse spiritualiteit in de 17e en 18e eeuw. Hier mogen wij ook getuigen dat de prentkunst haar invloed uitoefende op de monumentale kunst, voorbeeld het koorgestoelte van de voormalige abdijkerk van Saint Hubert in de Ardennen waar de prentenreeksen van Passeri en Le Clercq ten grondslag hebben gelegen.

De volksdevotieprentjes waarvan het leeuwenaandeel in de ikonografische uitbeelding van de heilige Benedictus vertoont, is deze in de barokperiode, over het algemeen fel affektgeladen en pathetisch. Naast de Benedictusbuste van San Sebastianello die in gedrukte prenten verspreid wordt, is er ook sprake van een ware beeltenis die door de schilder Marco Mazzaroppi (1560-1620) in zijn slaap zou aanschouwd zijn (29). Napolitaanse kunstenaars die in de 17e eeuw werkten hielden het bij het Mazzaroppische type dat in gravures en prentjes werd verspreid. Benedictus verschijnt er als een oude man met een weelderige baard, het hoofd in extase ten hemel geheven met als attributen kromstaf, mijter en regelboek en ook de raaf met brood. De Italiaanse kunst blijft trouw aan het patriarchische uitbeelding met de wijdse benedictijner kovel.

In de Nederlanden wordt de heilige meestal vrij jong en in de bloei van zijn leven voorgesteld, met glad geschoren gelaat en een kroon van haar rond de kale schedel, hij draagt de ruime kovel met brede kap en dito mouwen, dit is afgekeken op de benedictijnse klederdracht in de Zuid-Nederlandse abdijen. Op het punt van de klederdracht vertoont Benedictus bij ons in de 17e en 18e eeuw wel enkele varianten in de piktorale uitbeelding. Soms zien wij hem afgebeeld met het schoudermanteltje van een bisschop of prelaat en met het borstkruis, zeer uitzonderlijk is de voorstelling met de mijter op het hoofd gekleed als priester. Het type van tot stilzwijgen en beheersen aanmanende Benedictus met vinger op de mond, regelboek in de hand is een veel voorkomende afbeelding op devotieprentjes.

Wat de attributen betreft, is Benedictus meestal vergezeld van de raaf met brood en in de Nederlanden komen daarbij nog het boek en de abbatiale staf, op het boek prijkt dikwijls de gebroken kelk of drinkbeker. In de Duitse Barok komt uit dit gebroken recipient een gevleugelde draak of een dubbele

(29) R. MESURET : *La vie Bénédictine — Les visages de saint Benoit*, jg 47, 1939, 1-10, 116-112, 216-227.

(Eigen verzameling)

slang te voorschijn. In bepaalde gevallen is ook het patroenschap die hij op sommige plaatsen vervult op te merken en dit vooral op de bedevaartvaantjes.

Na de Franse revolutie en vooral in de tweede helft van de 19e eeuw zien wij een heropleving van de Benedictus ikonografie met een aansluiting bij de authentieke monastieke traditie. De Beuronschool, Maredsous met zijn school voor kunstambachten, de abdijen van Sint-Andries te Loppem, deze van Dendermonde en Steenbrugge zorgden voor devotieprentjes in het licht van een monachale herbronning die met zich een vernieuwde volksdevotie meebracht. Buiten wat wij hierboven vernoemden als attributen verschijnt op het naar de toeschouwer opgerichte boek nu de benedictijnse vredewens PAX en soms banderoles of wimpels met opschriften uit de regel. Voor wie zich wenst te verdiepen in de studie van de devotieprentjes verwijzen wij naar het rijk geïllustreerde boek van A. Spamer (30).

(30) A. SPAMER: *Das Kleine Andachtsbild von XIV bis zum XX Jahrh.*, Munchen, F. Bruckmans, 1930.

Het is duidelijk dat de devotieprent al dan niet gekleurd een volksprent is die tegemoet komt aan religieuze verzuchtingen van het volk en in specifieke omstandigheden een sterk volkse verbondenheid daar stelt. Deze prentjes werden niet alleen bewaard in gebedenboeken, maar ook als bescherming opgeplakt aan de wanden van het ambachtelijk atelier, de huiskamer en de staldeur. Met het jaarfeest van de heilige en na de bedevaart werden de vergeelde oude prenten vernietigd en vervangen.

Vanaf 1840 hebben de Parijse Saint Sulpicedrukkerijen een grote invloed gehad op de verspreiding van devotieprentjes. Op de omrandingen ontwaren wij naast rozen, tulpen of zonnebloemen. Deze vorm van omlijsting kan men vergelijken met deze van oude Vlaamse getijdenboeken. Tulpen en zonnebloemen zijn in de christelijke iconografie symbolen van gebed en godsverlangen (31). Rond de eeuwwisseling ontwierp baron Jean de Bethune de neogotische bidprentjes en de Brugse Sint-Augustinusdrukkerij en de abdij van Maredsous zorgden voor een ruime verspreiding.

Systematisch hebben wij heel wat prentjes uit privaat verzamelingen en in het bijzonder deze van het Museum voor Volkskunde te Gent nagezien, ze alle beschrijven zou in het bestek van een tijdschriftartikel te ver leiden. Nemen wij het prentje uitgerijkt als aandenken van de abtswijding van Ghislenus Bethune (32). De uitvoering is een juweeltje van neogotische typografie en doe denken aan de miniaturistische randversieringen van middeleeuwse getijdenboeken. In de linker randversiering krijgen wij van boven naar onder drie verschillende voorstellingen van de heilige Benedictus. De gotische tekst van het middenveld begint met een sierlijke letter D met daarin als miniatuur de afbeelding van een priester voor het abtswapen met mijter en staf.

Een ander voorbeeld van een neogotische Benedictusprentje waarop de heilige met de patriarchale baard en de attributen — boek, raaf met brood, kromstaf en borstkruis — is afgebeeld werd uitgevoerd in de Sint-Augustinusdrukkerij en door de abdij van Steenbrugge verspreid (33). Op dit prentje zijn de vijf voorzeggingen die God met tussenkomst van een engel aan Benedictus zou hebben gedaan, afgedrukt.

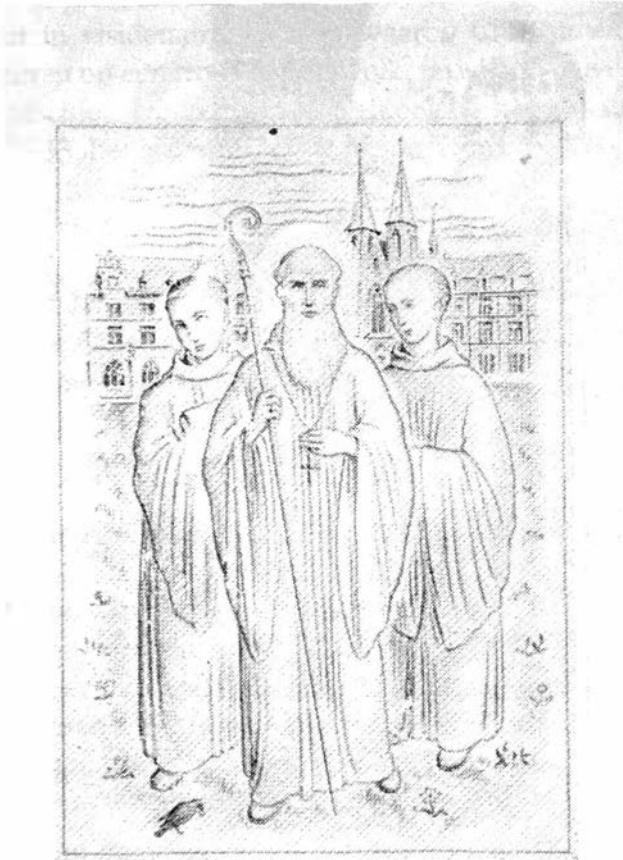
In 1946 werd een aandenkenprentje van de aanstelling als abdis van Domna Gertrudis Molengraaff Schim van der Loeff te Hekelgem uitgereikt

(31) André VLAANDEREN. *Teekens en Symbolen*. Amsterdam, 1946, 54.

(32) Museum Volksk., Gent : nr VG. 74-151-35.

(33) Museum Volksk., Gent : nr. VG. 78-51-824.

met een minder gebruikelijke voorstelling van de heilige Benedictus. Benedictus als kluizenaar in een grot, wordt met voedsel bevoorraad. Kruis en mandje met voedsel zijn in de rechterbovenhoek afgebeeld (34).

(Eigen verzameling)

Een Parijse firma „Art Catholique” bracht een prentenreeks van de heilige Benedictus naar Hans Memling. In de verzameling van mevrouw De Vriendt uit Gent troffen wij een Benedictusprentje aan 12 x 6,5 cm met een noveentekst op de keerzijde en waarvan de kerkelijke goedkeuring werd gegeven in 1901 door E. Remery te Brugge. De prent stelt de heilige Benedictus voor borsthoogte in een wolk, de armen gespreid en links en rechts een engel. In de linker benedenhoek de afbeelding van de kruiszijde

(34) Museum Volksk., Gent : nr. VG. 75-131-185.

(Eigen verzameling)

van de bezweringsmedaille die omgeven is van een blauw gestrikt lint. In de benedenrand met gotische letters „ getekenis uit Affligem”. Een gelijkwaardige Franse uitgave met de tekst „Saint Benoit Père et Patriarche des moines d’Occident” mochten wij in dezelfde verzameling aantreffen. Een ander prentje 6 x 10 cm in neogotische stijl stelt de heilige Benedictus voor lezend in een boek dat hij met beide handen vast houdt terwijl de linkerhand meteen de abatiële staf steunt. In de linker benedenhoek de afbeelding van de medaille. Een ander exemplaar van 7 x 11 cm met neogotische randversiering stelt de heilige voor met in de linker hand de abatiële staf, de rechterhand het boek met de regel en aan de voet de raaf. Deze uitvoering is afkomstig van de Brugse Sint-Augustinus uitgeverij met op de achterzijde een Franse en Italiaanse tekst. Er wordt erop gewezen dat de heilige wordt aangeroepen voor een goede dood en op de voorrechten bij het dragen van de wondere medaille. Nog steeds in zelfde verzameling een prentje van Duitse herkomst, de heilige wordt erop voorgesteld voor een tafeltje met een lelie en het regelboek open en rechtop. In de linker hand houdt de heilige een gebroken drinkbeker waaruit een slangetje springt. De abatiële staf rust tegen de rechter schouder.

De abdij van Maredsous verspreide een Benedictus bidprentje naar een achttiende eeuws beeldhouwwerk. In 1933 verspreide de abdij van Dendermonde een noveenaandenken die de heilige Benedictus voorstelt in een kerkinterieur in visioinaire houding waarbij Christus en Maria hem verschijnen gezeten op een troon in een wolk, terwijl uit een duif een lichtstraal naar hem toeschiet. Uit zelfde abdij afkomstig kennen wij een mooie uitvoering uit 1933, het is een tekening die de heilige Benedictus voorstelt met staf op wandel tussen twee monniken. Het geheel doet aan als de amaüs-gangers. Op de achtergrond het klooster en de abdijskerk, zie p. 177.

Talrijk zijn de varianten van het uitbeelden van de heilige Benedictus op devotieprentjes. Op een prentje uit de parochiekerk van Lozen krijgen wij de afbeelding van het Benedictusaltaar met beeld van de heilige, op de keerzijde een gebed en: *H. Benedictus beschermheilige tegen ziekten onder dieren, help ons in onze nood.*

In de verzameling van Renaat van der Linden uit Zottegem mochten wij een grote devotieprent aantreffen 46 x 30 cm. van de heilige Benedictus te Mortsel te Antwerpen. De uitvoerder van deze prent konden wij niet achterhalen. De voorstelling duidt op de noden waartoe men de heilige aanroept. Op die prent zien wij afgebeeld: een landbouwer met vee, een moeder met kind, een bezetene die door twee mannen in bedwang wordt gehouden terwijl drie kleine duiveltjes wegvlieden. Benedictus verschijnt met uitgespreide armen vanuit een wolk in uitdrijvingsgebaar.

Naast de prenten en prentjes mochten wij een paar zeldzame bedevaartvaantjes ontdekken. De Benedictus begankenissen mogen niet over zo een aantal vaantjes beschikken als de overige begankenissen naar heiligen in Vlaanderen. In „Ons Heem”(35) is een rechthoekige afgedrukt. Sint-Benedictus staat er centraal op afgebeeld met opengeslagen regelboek in de rechterhand de kromstaf. Van Haver (36) vermeldt het bestaan van een bedevaartvaantje van de begankennis tot Sint-Benedictus te Elingen die achteraf door de bedevaartgangers op de binnenzijde van de staldeuren werd bevestigd. In de verzameling van Renaat van der Linden mochten wij een bedevaartvaantje aantreffen van Sint-Benedictus te Mortsel. Het vaantje is 50 cm lang en puntig, de hoogte bedraagt 35 cm. Het werd in 1935 ontworpen door Sam. Robijn. Langs de hoogste zijde staat de heilige Benedictus gestyleerd afgebeeld met borstkruis en staf in de linker hand, op de achtergrond de kerk van Mortsel, op het voorplan een moeder die haar kind

(35) Ons Heem, jg. 27, Louwmaand 1973, 16.

(36) J. VAN HAVER : *Volksbedevaarden tegen ziekten van mens en dier in West-Brabant*. Leuven, 1948, 130.

H. BENEDICTUS,

PATROON VAN MORTSEL. BY ANTWERPEN

Geneesende vichte menschen en beesten

ST BÉNOÏT,

PATRON DE MORTSEL PRÈS D'ANVERS.

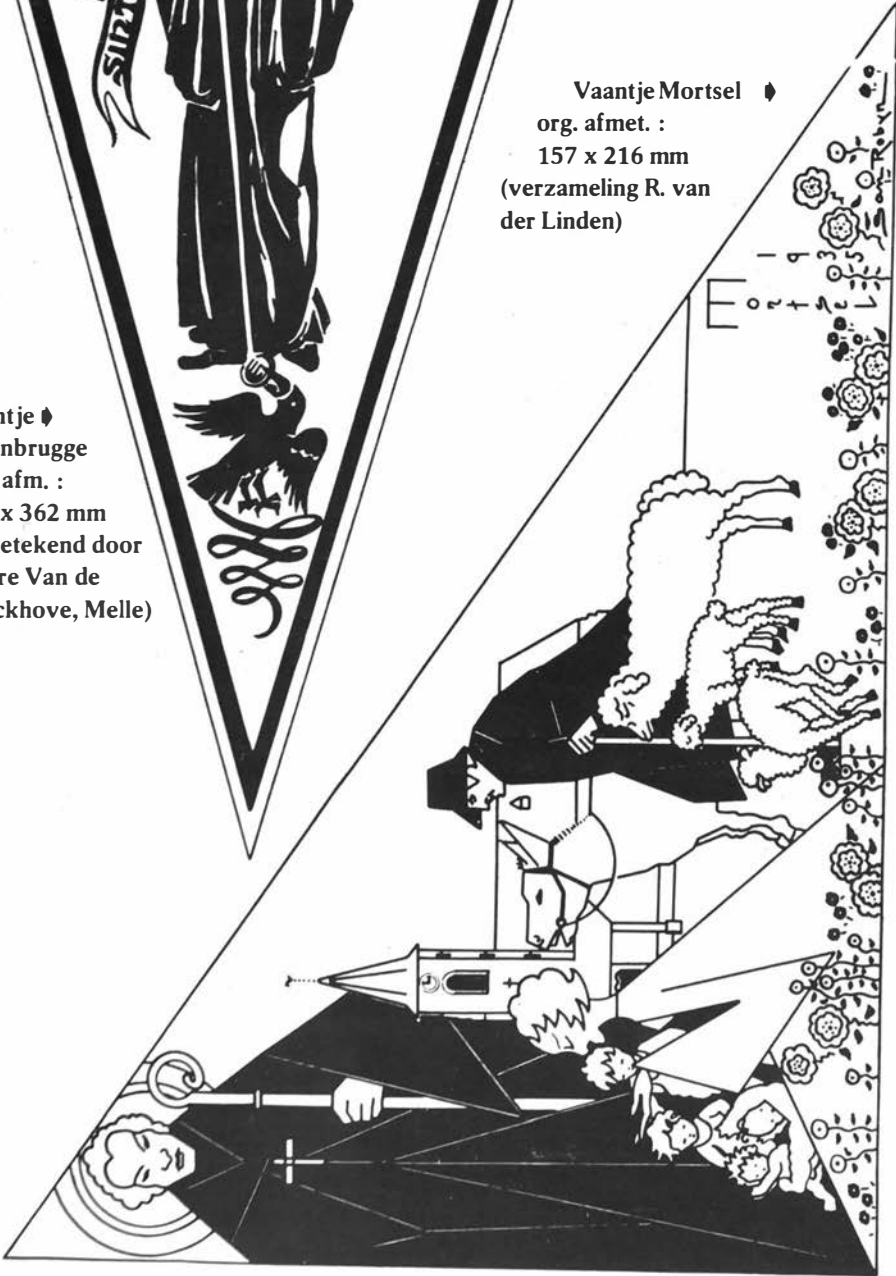
Guérissant des hommes et des animaux malades

(Verzameling R. van der Linden)

Vaantje ♦
Steenbrugge
org. afm. :
206 x 362 mm
(nagetekend door
Pierre Van de
Kerckhove, Melle)

Vaantje Mortsel ♦
org. afmet. :
157 x 216 mm
(verzameling R. van
der Linden)

bij de heilige brengt voor bescherming of genezing, naar de punt van het vaantje toe een herder met schapen en een ezel. Over heel de horizontale lengte boord gestyleerde bloemen. In vier groepen van twee strofen leest men onderaan:

Oh Benedictus heyliche man
Die uyt den noodt ons helpen can.

.....

Wilt teghen sieckte ende teghenspoedt
Beschermen onse kynders soet.

.....

Ende van onheyl alleraerd
Blyve ons vee door u gespaerd.

.....

Bewaer ons sterck in den gheloove
Alsoe van outs wy dat gheploghen.

Dom A.T. van Biervliet bezorgde ons uit het abdijsarchief van Steenbrugge een fotocopie van een bedevaartwimpeltje. Het gaat om een op 11 juli 1955 voor het eerst verspreid linnen wimpeltje ontworpen door Rogier van de Weghe uit Sint Andries-Brugge. Dit wimpeltje bestaat sinds lang niet meer en behoort tot de zeldzaamheden. Op het wimpeltje staat de heilige Benedictus afgebeeld met de attributen: borstkruis, staf, regelboek, kelk met slang en de raaf met broodje. Aan de kromstaf een bandrol met de naam van de heilige, in de rechter bovenhoek het wapen van de St. Pietersabdij van Steenbrugge. De afmetingen van de wimpel zijn 33 cm hoog en de bovenbreedte 19cm, het is een met de punt naar onder gerichte driehoek.

Wij besluiten met te verklaren dat ons onderzoek heeft uitgewezen dat een vernieuwde volkdevotie tot de heilige Benedictus bestaat, talrijk waren de recente uitgaven van foldertjes en boekjes die ons werden terhand gesteld, uitgegeven onder het impuls van de Vlaamse Benedictijner abdijen. Onderzoek over de volksdevotie blijft nog boeiend aktueel en wij kijken met belangstelling uit naar de studie dienaangaande waarmede Robert Ruys uit Wichelen momenteel bezig is.

A.G. Homblé.

HET MOLENAARSHUIS DE LELIE EN ROSMOLENS TE GENT SINDS 1383

I. «Molens Goethals» of de geschiedenis van een weinig bekend en eeuwenoud bedrijf

Het is uitzonderlijk dat we zo vroeg en bovendien vrij uitvoerig gedocumenteerd zijn over een eenvoudige burgerwoning, zoals over het huis van de Heer en Mevrouw Goethals, gelegen in de Meerseniërstraat nr 10 te Gent.

Opzoekingen in het stadsarchief brachten een aantal akten aan het licht uit de registers *Staten van Goed, van de Keure, van Gedeede*, uit de dossiers *Vrij Huis Vrij Erve* en uit de *steden-cijnzen*. Recente onderzoeken ter plaatse bevestigden historische vermoedens m.b.t. oprichting en verbouwing van de huidige stenen gevel.

Tenslotte leverden de achttiende, negentiende en twintigste eeuwse akten, in het bezit van de Heer Goethals zelf, een interessante aanvulling van het reeds beschikbare archief.

Het kleine straatje dat gedurende meer dan zes eeuwen bekend stond onder de naam *Zuivelsteghe* verbindt de Vrijdagsmarkt met het Patershol.

1. Abstracte begrippen als «arbeid» worden geïllustreerd aan de hand van scènes uit het dagelijkse leven.

J. BOSCHIUS, *Symbolographia* (17de eeuw), Graz, 1972.

Foto A. Marchand

Zijn huidige benaming is historisch verbonden met het Koopmans- of Meerseniërs huis, destijds gelegen op de Vrijdagmarkt, nrs 9-10, waar omstreeks 1900 «Ons Huis» werd opgetrokken naar ontwerp van Ferd. Dierkens.

De oudste nog sporadische vermeldingen over het huis gaan terug tot de laatste jaren van de veertiende eeuw : in 1383 werd ten gevolge van een afsterven de brouwerij aan de voet van de *Ser Boudins-* of Zuivelbrug

in erfenis verdeeld (1). Op 31 juli 1389 werd het huis *De Lelie* berent met drie *viertel* erwten ten voordele van de armen van de brouwersnering (2). Na een onderbreking van ongeveer tweehonderd jaar vinden we in 1564 de brouwerij onder dezelfde benaming terug in de registers *Vrij Huis Vrij Erve* (3).

Sindsdien konden we een vrij nauwkeurige kronologie samenstellen waaruit bleek dat het huis ettelijke malen verdeeld, verkocht en geschonken werd (Zie bijlage I).

Oorspronkelijk was er sprake van een houten woning die - naar alle waarschijnlijkheid in de tweede helft van de zestiende eeuw - vervangen werd door een stenen constructie met trapgevel, in 1822 tot lijstgevel vernieuwd (4).

Vermits de bouw van de stenen gevel niet voorkomt bij de stedelijke subsidies die sinds 1612 werden toegekend aan personen die een houten gevel door een stenen vervingen, kunnen we veronderstellen dat de bouwcampagne van vóór het reglement dateert. De hoge stenen trapgevel is duidelijk zichtbaar op de gravure van de Vrijdagmarkt, door BECANUS uitgegeven ter gelegenheid van de Blijde Intocht van de kardinaal-infant Ferdinand in 1635 (5).

Vermoedelijk omstreeks 1663 (6) verloor het gebouw zijn oorspronkelijke functie van brouwerij en werd het als woning ingericht. Niet voor lang echter, want in 1673 verkreeg bloempelder Jan Willem Van Der Velt (Van De Velde) een kontraktverlenging voor het uitbaten van een rosmolen, wellicht sinds 1670 binnen het huis ondergebracht (7). De molen werd gebruikt om boekweit, gerst en haver te breken en te malen voor bakkers en brouwers.

(1) Stadsarchief (SAG), reeks 330 nr 7, Staat van Goed van Gheeraerds 1383-1384, f° 79 v° : *huus metten ghelachen ende toebeh. van boven tot bachten dat eene bruwerie es... staende in de suvelsteghe an den voet van ser boudine brugge..*

(2) F. DE POTTER, *Gent, van den Oudsten Tijd tot Heden*, Brussel, 1975, dl. 6, blz. 439.

(3) SAG, reeks 153/1, dl. III, f° 363.

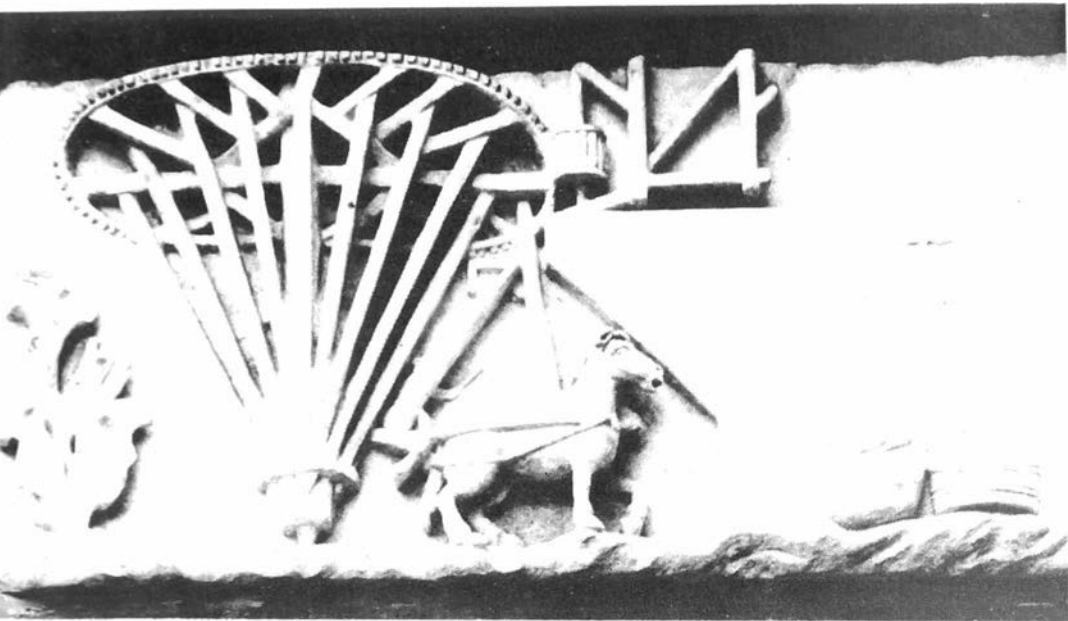
(4) SAG, reeks G 12, nr 4087 : J. De Bast vraagt een verbouwing van de gevel aan.

(5) G. BECANUS, *Serenissimi principis Ferdinandi...*, Antwerpen, 1636, afb. 18.

(6) Huys ...in de Suyvelsteghe gheenaemt de Lelie, voor desen gheweest eene brauwerije... (1663-1665) F. DE POTTER, *Gent van den Oudsten Tijd tot Heden*. Brussel, 1975, dl. 6, blz 442.

J. BILLET, *Politye bouck*, Gent, 1663, dl. 4, hs : brouwerijen : *de Lelie in de Suyvelsteghe*«.

(7) SAG, reeks 533, nr 171

2. Meerssenierstraat 10 : Eerste reliëf : het paard brengt de molen in beweging.

Foto A. Marchand

Om de aard van een bedrijf kenbaar te maken, werd veelal een «uit-hangteken» gebruikt. In de gevel van *De Lelie* werden reliëfs aangebracht die deels bewaard bleven : het kegelvormig raderwerk van de rosmolen en het interieur van de grutterswinkel (7bis).

Dergelijke combinatie is ons vooral bekend in afbeeldingen uit de nederlandse volkskunst (8). De voorstelling van de molen bevindt zich uiterst links : het paard brengt het geheel in beweging langs het spoorwiel, groot horizontaal rad, dat op zijn beurt de beweging overzet op de schijfloop, vertikaal klein rad, waarvan de as in verbinding staat de de - hier niet zichtbare - molenstenen. De ruimte waar het paard vermoedelijk liep, situeert zich in het ondergelijkvloers van de huidige maalderij; de maalstenen bevonden zich naar alle waarschijnlijkheid op het bovengelijkvloers.

We vonden een beschrijving terug van de werking van een «peerden-toeback meullen» in 1759 ondergebracht in een woonhuis van de Veldstraat : *...bevonden inden middel van d'onderste plaetse den draeyende staeck ofte piveau waer aen het pert vast gespannen wort den gonnen met eene dwerssche haute plaette is vastgemaect aende gebinden vande*

(7bis) R. DEPOORTER, *Gevelsteen met voorstelling van een rosmolen*, in : *Ons Heem*, 14 (1960) 90-92.

(8) A.J. BERNET KEMPERS, *In en om de Grutterij*, Arnhem, 1979.

3. Meersenierstraat 10 : Tweede reliëf : verkoop van de grutterswaren.

Foto A. Marchand

tweede stayge welcke vast gehanckert inde wedersytsche gemeene separatie mueren vande nevenstaende achterhuysen... dat den selven werckt met dry copelen maelstenen ende met twalf stampers alle welcke voornoemde meullens ende kerfstampers syn gestelt op den solder vande eerste stayge waerop de gheheele force gedommel gedruys ende mouvementen gedaen wort door het muellen stampen... (9).

Twee andere reliëfs tonen aan dat toen reeds de grutterswaren ter plaatse verkocht werden. Uiterst rechts op het middelste reliëf komt een weesmannetje het teveel van de meelmaat ophalen. De *kulderkens* van Gent beschikten immers over het *scheprecht* (10).

Bij het overlijden van Jan Willem Van Der Velt werd het huis verkaveld ten voordele van zijn vrouw en vier kinderen (11). Zijn enige zoon en naamgenoot baatte het bedrijf verder uit en werd, bij het overlijden van zijn vrouw, eigenaar van de helft van het huis terwijl de andere helft aan hun twee kinderen werd toegewezen. Willem Van der Velt hertrouw-

(9) SAG, reeks 533, nr 172, 11 juni 1759.

(10) De reliëfs zijn wellicht in de laatste jaren van de zeventiende eeuw tot stand gekomen. Het «kulderke» met dezelfde kledij vinden we eveneens terug op het schouwstuk in 1689 vervaardigd voor de armenkamer van het Stadhuis en sinds 1925 ondergebracht in het Bijlokemuseum.

(11) SAG, reeks 153, nr 1 deel III, f° 367 r°

4. Meersenerstraat 10 : Derde reliëf : verkoop van de grutterswaren; ophaling door weeskind van het teveel van de meelmaat.

Foto A. Marchand

de met Françoise Matthieu, die hem zes kinderen schonk, zodat bij zijn afsterven in 1714 de bloempelderij verdeeld werd onder de weduwe en de kinderen van beide huwelijken. Doordat alle kinderen bij akte van 17 oktober 1715 uit erve gingen, verkreeg Françoise Matthieu het hele huis. Om het bedrijf in stand te houden huwde ze de bloempelder Pieter Tuytschaver die in 1732 het huis erfde en drie jaar later verkocht aan zijn stiefzoon Guillielmus Vander Veldt. Op 31 oktober 1746 werd de bloempelderij overgemaakt aan Joseph De Bast, zijn neef, die het bedrijf kort daarop aan zoon Martinus overliet (12). Door erfenis bleef de bloempelderij ongeveer honderd jaar in handen van de familie De Bast.

In 1819 liet de toenmalige eigenaar Jean De Bast zijn vensters uitgevend op de Leie vernieuwen en drie jaar later kreeg hij toelating van de stad om de trapgevel te verbouwen tot een lijstgevel (13). In hetzelfde jaar, juni 1822, liet Joseph De Maesschalck, eigenaar van het sinds 1692 van *De Lelie* afgescheiden *Brughuis* (toen met uithangteken *Noch leer ick*) het gelijkvloers hernieuwen en een venster aanbrengen in de zijgevel (14). Waarschijnlijk raakten beide eigenaars het oneens tijdens de veranderingen.

(12) Verzameling GOETHALS : akte van de Keure, 31 oktober 1746, f° 165 v°; 29 december 1749, f° 96.

(13) SAG, G12, 1819, nr. 4082; 1822, nr. 4085.

(14) SAG, G12, nr. 4087.

5. Huis Meerseniersstraat 10, «De Lelie» na ontleistering in 1981.

Foto A. Marchand

gen : twee maanden later dienden ze namelijk een aanvraag in tot officiële delimitatie van de Lelie en het Brughuis, die in tekening werd gebracht door de stadsarchitekten Pierre De Broe en Lodewijk Roelandt (15).

De ontleistering van de gevel in mei 1981 bracht nieuwe gegevens aan het licht in verband met deze veranderingswerken van 1822 : de vensters werden verlaagd en de zandstenen gevelreliëfs tussen elke verdieping werden deels uitgekloofd en vervangen door bakstenen. Enkel de gevelstenen boven het gelijkvloers bleven bewaard.

(15) verz. GOETHALS, akte 30 juni 1847 voor notaris Petrus Hellebaut.

In 1847 verkocht Anthone De Bast «De Lelie» aan Dominicus Goethals, molenaar, koopman en landbouwer in Drongen (16). Kort daarop, in 1851, werd aan Bernard Goethals, die hoogstwaarschijnlijk de molen uitbaatte, de vergunning gegeven om een stoommachine van vier paardekracht te installeren, waardoor de rosmolen buiten gebruik werd gesteld (17). Daarvoor moest evenwel de schouw verhoogd worden tot minstens twintig meter boven de grond. Thans nog is duidelijk te zien dat de oude, rechthoekige schoorsteenpijp hoger werd opgetrokken; het is één der laatst overgebleven vierhoekige fabrieksschouwen in Gent.

De familie Goethals heeft dus vrij vroeg de tendens tot mechanisatie gevolgd [in 1872 werd de generator aangepast] en bovendien werd het succesvolle bedrijf in 1894 uitgebreid door de aankoop van een magazijn aan de Leie en een stuk grond, zijnde een straatje uitkomend in de Zuivelsteeg en palend aan de achterbouw van *Ons Huis*, Vrijdagmarkt (18).

Ook in de twintigste eeuw ging de modernisering van het bedrijf verder : de stoommachine werd tot 60 pk. verzwaaard en het straatje werd in 1923 gedeeltelijk overbouwd met een laad- en losruimte.

Gestileerde lelie en twee bundels boekweit op eikenhouten plank. Leefkamer P. Goethals.

Foto A. Marchand

(16) dokument verz. GOETHALS

(17) idem

(18) ibidem : akte van 17 maart 1894 : verkoop door Sylvie Van Der Ghote aan Isidoor, Sophie en Maria-Camilla Goethals, bloempelders.

Na W.O. II heeft beeldhouwer Den Dooven de gevel van het gelijkvloers gerestaureerd. Het reliëf boven de ingang deur met een voorstelling van de gestileerde lelie en twee bundels bloeiende boekweit, bleek toen geen gevelsteen te zijn maar een bewerkte eikenhouten plank. Deze werd verwijderd en vervangen door een gekapte steen waarop enkel de lelie met de krans herhaald werd. Ook de Lodewijk XVI-deurwaaier met griffioenen werd verwijderd en prijkt nu in het interieur van de eigenaar. Enkele jaren later, omstreeks 1952, werd de stoommachine vervangen door dieselaandrijving. Pas na tien jaar werd, door een gekapte opening in de buitenmuur uitgevend op de Leie, de stoomketel verwijderd.

7. Lodewijk XVI deurwaaier met griffioenen. Leefkamer P. Goethals.

Foto A. Marchand

In juli 1978 is de Gentse Vereniging voor Stadarcheologie overgegaan tot de restauratie van de gevelreliëfs die door luchtvervuiling en vochtinwerking gedeeltelijk aan het wegteren waren. Doordat de bepleistering van de gevel in mei 1981 verwijderd werd, kon men duidelijk de sporen van de vroegere ordonnantie zien : de top van de oorspronkelijke stenen trapgevel werd in 1822 deels weggenomen en deels opgevuld tot een lijstgevel, waarvan de nieuwere bakstenen goed te herkennen zijn.

De bestemming van het huis bleef dus in al die eeuwen ongewijzigd : maalderij, bloempelderij en winkel van grutterswaren. Op dit ogenblik is het bedrijf de enige kleinschalige maalderij van de Gentse kuip.

II. Rosmolens in Gent

Het archief over Gentse rosmolens is chronologisch sterk gedetermineerd maar wel uitermate interessant.

Een unieke statistiek uit 1691 geeft ons het preciese aantal bloempelders die binnen de stadsmuren een boekweitrosmolen uitbaatten : Jan Willem van de Velde, Zuivelbrug - 1673; Beernaert vande Kerckhove, Hoogstraat - 1679; Jacques de Schrevele, Lange Munt - 1674; Jacques Waurijns, Hoogstraat - ?; Cornelis van Alderweereit, aan de Muidebrug - 1679; Joseph Malingre, Sleepstraat - 1685; Martinus de Bast de Jongere, Veldstraat - 1690; Cornelis Daerschoot, Overschelde - 1679; Judocus Goethals, bij de Brugse Poort - 1689 en Jan de Bruyne, Hoogstraat - ? (19).

Ook de voornaamste kloosters en abdijen voorzagen in hun eigen verbruik. Deze molens waren bloeiende bedrijven zoals bleek uit een brief van 1715 waarin aan Abraham de Poorter, bakker te Meulestede, geweigerd werd een *peerdeboucqueymolen* op te richten aan de voet van Meulestedebrug, omdat dit ten nadele van de kortelings opgerichte en bloeiende molens in de stad zelf zou zijn (20).

De oprichting van rosmolens stond onder toezicht van de watergraaf of *mourmeester*. Wanneer het octrooi was toegekend, moest hiervoor een jaarlijkse vergoeding in natura betaald worden. Dit gebeurde onder de vorm van een bepaalde hoeveelheid tarwe, volgens de *slach van den Spijcker* te betalen in 's Gravensteen op Sint-Andriesdag.

De betaling geschiedde zolang de molen rechtstond en in gebruik was.

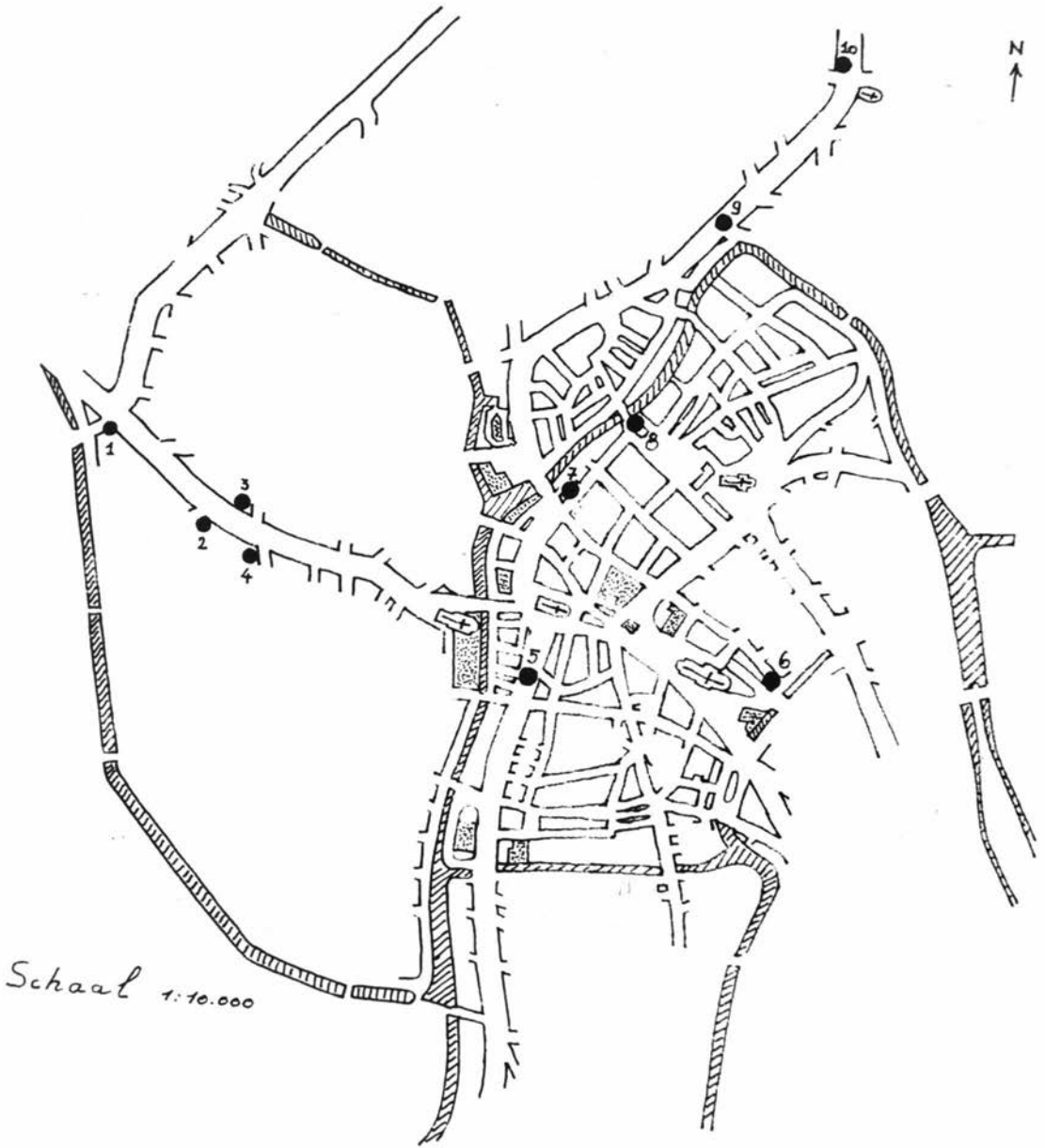
Wanneer er aanpassingen gebeurden na een koop of een sterfgeval moest het daarop volgende jaar een dubbele cijns betaald worden.

Ook de belastingontvanger moest vergoed worden.

De rosmolen nam weinig plaats in en was niet afhankelijk van water- of windenergie. Ook sluikmalen was, binnen het beluik van een huis, zeer goed mogelijk en werd ten zeerste gevreesd en duidelijk vastgesteld, ge-

(19) SAG, reeks 533, nr. 171.

(20) SAG, reeks 154 bis, nr. 23/6.

Verspreiding rosmolens te Gent

- 1. Brugse Poort
- 2,3,4. Hoogstraat
- 5. Veldstraat
- 6. De Reep

- 7. Lange Munt
- 8. Meerseniersstraat
- 9. Sleepstraat
- 10. Sint-Salvatorstraat

Tek. M. Boon, 1981

zien de vele verbodsbepalingen van overheidswege. Denken we maar aan het molenplakkaat van keizer Karel van 21 februari 1547, waarbij de oprichting van rosmolens zonder octrooi verboden werd (21). Door de gebrekkige navolging van dit plakkaat werd het op 21 juni 1628 opnieuw gepubliceerd in de consistorie van de Raad van Vlaanderen (22).

Ook van stadswege uit werden strenge maatregelen genomen : het voorgebod van 13 maart 1586 bepaalde dat vóór de oprichting en de werking van een molen het schepencollege moet verwittigd worden (23).

Nog tot in de achttiende eeuw was een toestemming vereist vermits het stadsbestuur ter plaatse een onderzoek wilde instellen naar de stabiliteit van het gebouw waarin de molen opgesteld werd en naar de nadelen die de burenen bij de werking ervan zouden kunnen ondervinden. Met name werd gewezen op het brandgevaar, het grote gedruis en de daver : *...te erigeren ende construeren nieuwe perdemeulens soo om te dienen tot het maelen van snuijftabac, het stampen van olie, bloempellen als andersinds, door het continueel gedruys van welcke de aengelegen gebueren niet alleenelijck grootelijcx en worden gestoort in haerlieder ruste, nemaer oock de huysen geexponeert aen excessive schaeden ende intresten ende voordere inconvenienten, t'gone in eene wel gepoliceerde stadt niet langher vermoghende getolereert worden...* (24).

Tenslotte kunnen we nog even wijzen op het gevaar van de bloempeldersmolen in werking voor spelende kinderen : *.. gecueereert Jacobus Pepijn in Keijzersdreve, van een soluetie int hoofd gecauseert door den boekweymollen van Sr Pietter Daerschoet : door badieneeren int rontdraeyen vanden mollen is blijven hangen aen eenen naegel* (25):

BIJLAGE

Lijst der opeenvolgende eigenaars van het huis gelegen in de Meersenerstraat nr. 10 te Gent.

Stadsarchief, Staten van Goed 1383/4 f° 79 v°; Vrij Huis, Vrij Erve, nr. 1, dl. III, f° 363 e.v.; Jaarregisters van de Keure, 1564, f° 217, 1746, f° 165 v°, 1749, f° 96; jaarregisters van Gedeele 1597, f° 106; notariële acten in het bezit van de heer Goethals, eigenaar van het huis.

(21) *Placcaertboeck van Vlaenderen*, Gent, 1639, dl. I, blz. 608-609.

(22) *Placcaertboeck van Vlaenderen*, Antwerpen, 1662, dl. II, blz. 781-784.

(23) SAG, reeks 93, register FF *voorgebot* 1586, f° 190 v°.

(24) SAG, reeks 108 bis, nr 132/4.

(25) SAG, reeks 114 bis, nr. 20 : request van dokter Marcus Mortier, meester chirurgijn in Gent, aan de schepenen van de Keure, 1729.

JAAR	NAAM	FUNCTIE VAN HET HUIS
1383/84	Gheeraerds	brouwerij
1389		brouwerij
tot 1575	Clara, Balthazar en Gillis Vander Beken	brouwerij
1575 -	Loys van Havere (x Clara Vander Beken)	brouwerij
1577 - 1596	Franchois Curthals	brouwerij
1596 -	erfgenamen F. Curthals die deels verkopen aan Guillaume van Hecke en Pieters Van Hoorebeke	brouwerij
1603 - 1612	Gheraerd de Moor (x met Anna Van Hoorebeke filia Pieters) 1/2 door erfenis	brouwerij
1612 -	Gheraerd de Moor door aankoop van de tweede helft	brouwerij
1677 (1673?)	afsterven van A. Van Hoorebeke weduwe van G. De Moor, verkaveling en verdeling	bloempelderij
1678 (1673?)-1692	Jan Willems van de Velt	bloempelderij
1692 - 1715	erfgenamen van J.W. van de Velt	bloempelderij
1715 - 1732	François Matthieu tweede vrouw van W. Van de Velt	bloempelderij
1732 - 1735	Pieter Tuytschaver	bloempelderij
1735 - 1746	Willem Vander Velt	bloempelderij
1746 - 1749	Joseph de Bast	bloempelderij
1749 - 1847	Martinus de Bast en erfgenamen	bloempelderij
1847 -	Dominicus Goethals en erfgenamen	bloempelderij, maalderij en winkel van grutterswaren.

A. BAILLIEUL, A. MARCHAND, G. VAN DOORNE

BUITENGEWONE ALGEMENE VERGADERING VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

op 16 september 1981 in het Museum voor Volkskunde, Gent

AGENDA : Verhoging lidbrijdragen

1. Rede van voorzitter Renaat van der Linden

Waarde van een blad en bond. Vier uitnodigingen, twee uit het buitenland.
--

Een band van een halve eeuw behelst een sterke band. Een band van vijftig jaar levert een rijke oogst, voor een stad, voor een land, voor de wetenschap, nationaal en internationaal.

Heden geldt het een algemene ledenvergadering voor één punt : verhoging van de lidbijdrage.

Dat punt juist zou ik graag stellen in het teken van ons jubileum :55 : dat is tweemaal vijf naast elkaar, elfmaal vijf door en over elkaar. We dienen te spreken van de **macht van een band** en de **kracht van een Bond**.

Onze Bond bestrijkt meer dan een halve eeuw met een bestendig jonge wetenschap, met een weetgierigheid en weetlust die zich bestendig vernieuwt en verjongt.

De studie van het volksleven omvat in één slag het wereldbeeld en tegelijk het levensbeeld : de beschaving van de mentaliteit als je eens een andere term wenst.

We varen, en ervaren een beeld van het leven :

het vak van de tijd : in hoever houdt de tijd ons gevangen, met allerlei grijpparmen en hoe besteden we die ? Eén antwoord telt : wij woekeren met de tijd : elke volkskundige spant zich in om zoveel mogelijk te nemen en te vernemen, zoveel mogelijk weetschappen en schatten te schenken op zo kort mogelijke tijd : dat is onze Bond sinds vijfenvijftig jaar.

het vak van de ruimte : fysisch ervaren we de levensruimte, en psychisch ervaren we een denkruimte, en in dat inzicht en opzicht bereiken en bestrijken we niet alleen een merkwaardige stad, niet enkel een vooraanstaande provincie, maar fel en wel Vlaanderen in zijn geheel, in alle standen en rangen, in elke norm en vorm van leven en streven, van erven en verwerven, in weergaloze houwe trouwe.

We pleiten niet voor de prijsstijging van de lidbijdrage.

Wij willen enkel en alleen wijzen op de aard en de waarde van de Bond, zijn prestaties en aanbiedingen, zijn tijdschrift.

Sinds vijfenvijftig jaar staan zovele mensen met hart en geest, verstand en gemoed onbaatzuchtig tot jullie dienst, in een gemeenschappelijk streven naar hoog- en schoonmenselijkheid.

Vriendschap is er de eerste waarde. Wetenschap blijkt er de hoogste waarde.

Voor enkele jaren kwam in een grote gemeente van West-Vlaanderen een reeks van «Oostvlaamse Zanten» te koop, van de eerste jaargang tot de toenmalige. We schrokken toch even, bij het horen van de prijs die personen en verenigingen reeds vòòr de verkoop aan de betrokken notaris geboden hadden. Dat ook blijkt blijft een feit.

faxon

REQUEST FOR SI
(THIS IS NOT AN C

SUPPLY RATES
ON THIS TITLE

134995
DUSTULAAMSE ZANTEN

PUBLISHER LIG RENGOE VAN DER LINDEN
GODVIERDEGELMS TRAAI 15
89620 ZUTTEGEN
NETHERLANDS

ATTN: CIRCULATION MANAGER

If prices are NOT in U.S. dollars, what is the currency used?

I. SUBSCRIPTION ITEMS
RATES TO INSTITUTION

Maar hoofdzak blijft alleszins de vriendschap, de band die ons snoert met de vorige generatie, aan wie we hulde dienen te brengen voor hun toon- en voorbeeld en werklust die aanstekelijk werkte, én de band die ons rijgt in de huidige generatie: bestuursleden, lezeressen en lezers, bestuur en leden van de Sint-Katelijne kantwerkclub. Allen vormen we prachtig en praktisch één gesloten familie, in hang en drang naar de studie van het volksleven, én tegelijk in de liefde voor ons volk. Deze twee sterke zuilen schragen onze band en Bond!

a) Vraag om inlichtingen uit Amerika

Waar begint en eindigt de invloed van een bond en tijdschrift? Het valt niet makkelijk de in- en uitwerking van een groep of blad te omschrijven. Het betreft intussen een wonderde samenloop van omstandigheden: als het nummer van de VOLKSKUNDIGE KRONIEK - 16^e jaargang, nr. 9 & 10 1981 ons uitnodigt voor deze vergadering, brengt de postbode tegelijk een brief uit Amerika: een dienst vraagt inlichtingen over het tijdschrift.

b) uitnodiging uit Brugge

Een uitnodiging, samen met een affiche, om deel te nemen aan internationale KANT-DAGEN op 19 en 20-9-1981. Onze Kantclub Sint-Katelijne zal er zeker aan deelnemen.

c) Uitnodiging uit Frankrijk voor Rusland

De SOCIETE INTERNATIONALE D'ETHNOLOGIE ET DE FOLKLORE / INTERNATIONAL SOCIETY FOR ETHNOLOGY AND FOLKLORE, met zetel te Parijs in het Musée National des Arts et Traditions populaires nodigt ons uit, met een totaal in het Engels

OPTION RATE INFORMATION

CHECK PAYABLE TO:
(IF DIFFERENT FROM FIRST LINE OF ADDRESS)

06/15/81 8/10/81

SSN: _____

CONTRIBUTORS

gestelde brief, naar een internationaal kongres te Moskou, dat duurt van 30 september tot 6 oktober 1982. Programma :

1. Stability and change in culture-systems of European countries today.
2. Urban ethnography : individual studies, problems and methods.
3. Local and regional communities of Europe : the general and the particular.
4. Ethnocultural and ethnodemographic progresses in postwar Europe.
5. Ethnological Atlas of Europe and Adjacent Countries.
6. Interaction between cultures of Europe and of the other continents.
7. Calendar and family rites.
8. Ethnology : general problems.
9. Ethnogenesis and ethnic history of Europe (as based on the materials of ethnography and folklore of Europe).

d) uitnodiging uit Voorde

Een krantuitknipsel als uitnodiging.

FOLKLOREFEESTEN TE VOORDE

NINOVE. — Met de viering van het tweede lustrum heeft de ontspanningsvereniging «De Puitenrijders» met voorzitter Lucien Wijnant, ondervoorzitter Paul Goessens, sekretaris Jean-Pierre Lambrecht, penningmeester Guy Van Belle, Danny Lambrecht, Erwin Van Eesbeke en lo-

kaalhoudster Yvonne De Leeuw natuurlijk meer dan ooit grote inspanningen gedaan om de jaarlijkse folklorefeesten de nodige luister bij te brengen met een waaier van interessante activiteiten. Deze hebben plaats op dinsdag 25 augustus en reeds om 10 u. wordt gestart met

een optocht door de straten van Voorde onder muzikale begeleiding. Om 15 u. wordt aan het lokaal Yvonne De Leeuw, Dorp te Voorde het sein gegeven voor de volksfeesten met driewielerkoersen voor jongeren van drie tot zes jaar, zaklopen van zeven tot 14 jaar, kruiwagenkoers

met biljartballen voor volwassenaen; pottenwerpen voor veteranen en mikbolling voor dames. Met deze jubelviering wordt er ook voor de eerste keer de

gouden Puitenworp gehouden, hierbij worden driehonderd kleine gebakken puiten uitgegooid. Om 21 u. komt er dan de apotheose met de miss Puit- en

Bierprinsverkiezing onder leiding van presentator Roger Stevens. — (P.E.) (Het Volk, 20-8-'81)

Beste medeleden,

Begrijpen jullie waarom en hoe we van wal gestoken zijn met dat levensbeeld :
het vak van de tijd — het vak van de ruimte

Uit twee grootstaten komt een schrijven : een verzoek om inlichtingen, een verzoek om deelname aan een internationaal colloquium. De hoofdplaats Brugge van West-Vlaanderen vraagt ons naar grootscheepse en internationale KANT-DAGEN. Uit een uithoek van de stad Ninove komt de uitnodiging om deel te nemen aan het tweede lustrum van een wijkfeest, met een fanfare, allerlei spelen, een gouden puitenworp en de apotheose met een Miss Puit- en Bierprinsverkiezing.

Het vak van de tijd : onze belangstelling kan zich van dat tot dag naar oude en nieuwe, wijzigende en jubilerende prestaties en manifestaties richten.

Het vak van de ruimte : onze belangstelling is niet beperkt tot de grenzen van een gemeente of stad, streek of provincie. Onze Bond is alom gekend en gevraagd en gewaardeerd.

In de huidige omstandigheden kent, in de banken en op de beurs, het goud een stijgende lijn, maar voor sommigen blijft het ergens een tikje onzeker. Bij ons is het echt en oprecht totaal anders : het goud van onze vriendschap en het goud van onze Bond in zijn bestuur, St.-Katelijneklub en Museum en Tijdschrift en leden blijft bestendig en vast en stevig stijgen. Dat is geen speculatie. Dat is zekerheid !

2.Toelichting van sekretaris Maurits Broeckhove

Niet enkel de algemene onkosten, ook de publikatie van ons tijdschrift Oostvlaamse Zanten vergen voortdurend hogere uitgaven wegens de prijsstijging van papier, druk- en verzendingskosten. Het totaal voor de uitgave van ons tijdschrift bedroeg ongeveer 310.000 F tegen ongeveer 230.00 F, bedrag van de lidgelden.

Het is een feit dat het bedrag van ons lidmaatschapsgeld merkkelijk en werkelijk veel lager ligt dan bij gelijkwaardige verenigingen.

Elk van u stelt vast hoe ons tijdschrift steeds kersverse en oorspronkelijke bijdragen levert en dat de redaktie biezondere aandacht besteedt aan de gepaste en luisterrijke illustraties. Op dat gebied staan we vooraan, terwijl ons tijdschrift een benijdenswaardige naam en faam bezit en behoudt in de wetenschappelijke kringen in binnen- en buitenland.

De bestuursvergaderingen op 3-6 en 9-7-1981 overwogen het jaargeld vanaf 1982 te verhogen en hielden er ook rekening met het feit dat de leden van de kantklub Sint-Katelijne meer voordelen genieten dan de andere leden.

Voorstel :		
gewoon lid	400 F	} BTW inbegrepen
derde leeftijd	350 F	
familieleden	150 F	
kantwerkers(sters)	550 F	
beschermende leden	600 F	
steunende leden	1.200 F	
abonnement binnenland	450 F	
abonnement buitenland	600 F	

Iedereen die de werking van de Bond en de steeds toenemende uitbreiding van zijn activiteiten en prestaties kent, zal zonder twijfel instemmen met de zeer schappelijke verhoging van de lidbijdrage en onze Bond ononderbroken verder steunen en aanmoedigen.

Mevrouw Weyns, kantwerkster, bracht hulde aan het bestuur, vooral aan de leermeesteressen van de Kantklub Sint-Katelijne voor de uitstekende geest en de fijne prestaties die elk lid kan leveren. Ze beklemtoonde de lage prijs van het lidmaatschap voor de vele diensten die de Bond aanbiedt.

Bestuurslid R. Van de Walle onderzocht enkele punten voor besparing, o.a. voor het drukken van het tijdschrift.

De vergadering keurt unaniem het voorstel goed. De nieuwe bijdragen treden in vanaf 1-1-1982.

Boekbespreking

CHARLES DE CLERCQ. *Een mijnwerker getuigt, donker leven in Zuid-Oost-Vlaanderen en Henegouwen*. Uitgave Koninklijke Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent, 1980, kaftontwerp Lucien Lafort, 112 blz., 4 ill., 22 buitentekstplaten.

De auteur is voor ons tijdschrift geen onbekende meer. Renaat van der Linden heeft hem ons voorgesteld als volksschrijver uit Brakel. Reeds twee verhalen bracht hij op de markt : Het geheim van de Meulemeersen en De Twee rostekoppen (O.V.Z. 54 (1979) 77-79), alsook tal van marktliederen waarvan «Het lied van de gazette» in ons tijdschrift verscheen (O.V.Z. 55 (1980) 128).

In het Voorwoord (blz. 5-7) schets Gustaaf Van Huffel het harde leven van de Vlaamse koolmijners met de uitroep «de zwarte slaven». Renaat van der Linden in-

roduceert in Ten Geleide de auteur als «fostman» (blz. 9-14).

In een zeventiental korte verhalen spreidt Charles De Clercq zijn rijke levenservaring ten toon (blz. 15-109). De vele brokjes geschiedenis geven ons een beeld van het harde leven van een mijnwerker zoals de auteur het zelf heeft beleefd vanaf zijn prille jeugd tot op de datum dat hij van de mijn afscheid nam als invalide. In plaats van zijn stijl en drukkende atmosfeer van zijn boek te beschrijven, geven we er de voorkeur aan Charles zelf aan het woord te laten.

Na het lot van een getroffen mijnwerkers-

gezin te hebben beschreven in 't jaar 1921, met een dagloon van een frank en half, roept hij om wraak en beziet hij zijn eigen lot. *Ik zelf was dan bijna zeventien geworden. Ik, De Clercq Charles. Twee jaar werkte ik dan reeds in de koolmijn, waar ik begon als kind, drie maand voor ik vijftien werd. En omdat ik minderjarig was kreef ik een dagloon van één frank en vijftwintig centiem. Dan moest ik nog tien uur werken (blz. 51).*

Men zou zich moeten afvragen hoe een mens dat zoveel jaren kan doorstaan? Nooit geen gezonde lucht, wel stof en paardereuk, gas van locomotieven en het overdreven lawaai. Hoe is het in Gods naam toch mogelijk? Maar dat is de vraag die men aan niemand moet stellen of waarvoor men geen antwoord kan verwachten. Het juiste antwoord ligt op het kerkhof van de vele gemeenten, hier in onze Vlaamse streek (blz. 75).

En zo worden honderd bladzijden gevuld met het donker leven, het wroeten onder de grond, de strijd voor meer menselijke vervoer- en arbeidsvoorwaarden. Zeer tragisch beschrijft hij de omstandigheden waarin Remi De Clercq, broer van hem, zijn leven verloor. Een voorgevoel dat harde waarheid werd. De heenreis met het lijk in een auto naar Brakel. Charles zat op de kist. «Akelijk» zeggen we, maar ruwe werkelijkheid die dateert van amper veertig jaar geleden.

Het getuigenis van een mijnwerker uit het donker verleden is een waardevol boek. Stijl en taal beogen geen litteraire pretenities. De stijl is vloeiend alsof men het hoort vertellen in de volkstaal. Levensecht! De inhoud doet ons denken aan vele bijdragen die de jongste tijd gewijd werden aan industriële archeologie en aan arbeidsvoor-

Daar het boek vroegtijdig uitgeput was, gaf de auteur toelating aan de redactie van het Weekblad de Beiaard, Hoogstraat 65, 9620 Zottegem, de tekst onder de vorm van Vervolgverhaal te publiceren, midden 1981.

Intussen verscheen :

Charles DE CLERCQ. *Twee vrolijke koewachters in het Brakelse*. Uitg. Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, Gent & Boekhandel J. Braeckman, Brakel, 1981. Tweekleurige kapt : Lucien Lafort. Voorwoord : Gustaaf van Huffel. Nawoord : Renaat van der Linden : Het drieluik van Charles de Clercq. 96 blz. Foto en biografie van de auteur.

waarden van de negentiende eeuw. De manier waarop de auteur de vervoermiddelen en sommige technieken van het mijnwezen beschrijft is een waardevolle confrontatie : mens-techniek. De mijnwerker was het ondergeschikt element. Hij bekleedt een aparte plaats in de sociale evolutie. Laten we opmerken dat de auteur zijn eerste arbeidsperiode begint omtrent 1919. De arbeidsvoorwaarden van het donker leven onder de grond zijn niet te vergelijken met de werkvoorwaarden uit andere industrieën. Het getuigenis van Charles De Clercq is een welsprekende illustratie van de moeilijke weg die de arbeider heeft afgelegd in zijn ontvoogdingsstrijd.

Het boek «Een mijnwerker getuigt» mogen we een aanwinst noemen in de volkskundige uitgaven van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen. We maken kennis met het dagelijkse leven van de mijnwerker in zijn gezin, op trein, in werk- en leefmilieu, als liedjeszanger. De vele illustraties in het boek brengen ons een duidelijker beeld van het harde leven en zijn gevolgen.

Het verhaal van Charles De Clercq is hartroerend en diep tragisch. Om onze boekbespreking te sluiten vinden we geen betere woorden dan diegene die Gustaaf van Huffel in zijn Voorwoord schreef. *Charles De Clercq, mijn oude vriend, invalide mijnwerker uit Brakel, wij zijn u dankbaar, omdat je dat boek hebt geschreven, omdat je ons De Waarheid hebt verteld, van het harde, ruwe mijnwerkersleven, dat je zelf hebt meegemaakt in die tragische jaren. Dit boek mag nooit verloren gaan en moet voor de toekomst bewaard blijven.*

M. Daem